

TAPANI KILPELÄINEN & JOUNI AVELIN

Väärään aikaan väärässä paikassa

Huhtikuun alussa Jennie Erdal heittäytyi nostalgiseksi *Financial Timesin* verkkoliitteessä ja peräänkuulutti kaunokirjallisuuden lajeista vähiten kaivattua, nimittäin filosofista romaania. Nuoruutensa salaattipäivinä 1970-luvulla hän oli hurahnut sekä kaunokirjallisuuteen että filosofiaan, mutta perusteetonta innostusta oli seurannut pohjaton pettymys. Filosofia osoittautui abstraktin vähäveriseksi. Totuutta oli etsiminen kaunokirjallisuudesta, koska se on lähempänä elämän kirpputoria.

Erdalin linjanveto kuulostaa runoyttöilyltä tai bukowskismilta. Mutta se sävyttyy, kun Erdal kertoo, millaisen tempun kustantaja teki hänen omalle romaanilleen *The Missing Shade of Blue*. Kustantamo lykkäsi kirjalle määreen *a philosophical adventure*, filosofinen seikkailu, ja Erdal äkkäsi, ettei potentiaalisille lukijoille synny mielikuvaa dostojevskilaisesta eksistentiaalisten peruskysymysten käsittelystä. Päinvastoin. Kaunokirjallisuuden yhteydessä f-sana toimii yleisönkarkotimena. Nykyaikaisen filosofisen romaanin ongelmana on juuri sen filosofisuus, eikä ihme. Iris Murdoch sijoittelee paperista leikattuja hahmoja asetelmallisiin melodraamoihin ja Milan Kundera lainailee Nietzscheä,

mutta kukaan ei tule hullua huraskaammaksi. Pahimmassa tapauksessa kirjailija takoo hahmonsa filosofisten oppien äänitorviksi.

Erdalin mielestä tilanne on valitettava. Kaunokirjallisuus on hänen mukaansa ylivettoa, kun pyritään kuvaamaan eläviä ihmisiä aidoissa ongelmatilanteissa, ja siksi kaunokirjallisuudella on tärkeä osa maailman hahmottamisessa. Erdal pitää esikuvanaan David Humea, jonka johtotähtenä oli filosofisten ongelmien havainnollistaminen arkipäiväisten esimerkkien avulla. Erdalin ajatus herättää toiveita, kunnes näkee Geoff Dyerin hänen artikkelinsa yhteyteen liittämän luettelon filosofisesta kaunokirjallisuudesta. Thomas Mannin *Täikavuori*, Sartren *Inho*, Yourcenarin *Hadrianuksen muistelmat*, kirjoja, joita yhdistää ainakin lukukelvottomuus. Viisainta unohtaa koko fiktio filosofiana. Mutta filosofia fiktiona! Platonin *Pidot* absurdina teatterina, Descartesin *Metodin esitys* kauhuromantiikkana, Hegelin *Hengen fenomenologia* veijariromaanina – mahdollisuudet ovat loputtomat.

Maaailma kylässä

Floridan osavaltionyliopiston Alec G. Hargreaves analysoi etnisyyksien nousemista framille ranskalaisessa politiikassa

Ranskan politiikantutkimuskeskuksen *Histoire@Politique*-julkaisun kevätnumerossa. Hargreavesin mukaan Ranskan vaaleissa ei ole nähty yhteiskuntaluokkiin perustuvaa keskustelua sitten vasemmiston vaalivoiton vuonna 1981, vaan debatti on tukeutunut tukevasti eri etnisten ryhmien ristiriitoihin. Hargreaves yrittää päästä perille siitä, miksi äärioikeistolainen Front national lähti nousuun vasta 1983, vaikka puolue oli ollut liikkeellä maahanmuuttovastaisella ohjelmalla jo vuodesta 1972 lähtien.

1960-luvulla sosiaaliministeri Jean-Marcel Jeanneney ylisti avoimesti laitonta maahanmuuttoa, sillä sen avulla Ranskan talouselämä sai kipeästi kaipaamaansa työvoimaa niin, että hidasliikkeinen byrokratia voitiin ohittaa. Vielä vuonna 1974 oikeistolainen presidentti Valéry Giscard d'Estaing saattoi kutsua kuusi mustaa puhtaanapitotyöntekijää aterialle Élysée-palatsiin. Öljykriisin aiheuttama järkytys kuitenkin muutti käsityksiä maahanmuuttajista jyrkästi. Talousvaikeuksien pitkittyessä Ranskan entisistä alusmaista tulleet emigrantit miellettiin nopeasti ulkomaalaiseksi uhkaksi ja lopulta pelottavaksi islamin viidenneksi kolonnaksi. Maahanmuuttajat, joita aluksi oli pidetty vain työntekijöinä, muuttuivat 1980-luvun alussa lopullisesti uskonnon pe-

rusteella identifioituksi ”muslimeiksi”, joita Ranskan lähes koko poliittinen kenttä kommunisteista äärioikeistolaisiin kohteli yhteiskunnan vierasesineenä. Front nationalin ulkomaalaisvastainen sanoma sai vastakaikua siksi, että marginaalipuolueella ei ollut poliittisia epäonnistumisia tunnus-tettavanaan, sillä kun ei koskaan ollut ollut valtaa. Kun lisäksi paljastui, etteivät valtapuolueet pysty kontrolloimaan moniongelmaista taloutta, Kansallisen rintaman etnisperusteinen ohjelma tuntui vastaavan ranskalaisten tärkeimpiin ongelmiin. Hargreavesin mukaan äärioikeiston merkittävin vaikutus Ranskassa onkin siinä, että se näyttää etnistäneen poliittisen keskustelun lopullisesti. Poliitiikkaa on Ranskassa tehty jo kolmenkymmenen vuoden ajan etnismien perusteella ja niiden ehdoilla.

Vain lahja meidät yhdistää

Nuoren Voiman retoriikanumerossa (ekstra 2011) Aki Petteri Lehtinen jäljittää journalismin retoriikkaa. Brittitoimittaja Steven Poolea lainaten Lehtinen toteaa, että journalismissa käytetään usein ”Troijan hevosta”, ”epäpuhetta”,

jolla poliitikot ja eturyhmät höyrynäyttävät helppoihin suupaloihin tottuneita journalisteja välittämään näkemyksiään näennäisen viattomien ilmaisujen muodossa.

Näiden ilmaisujen takana piilee kuitenkin usein ahnaita etupyrymyksiä ja jujutusta, joilla ajetaan tietenkään vain omaa etua. Journalistin onkin siis syytä perehtyä siihen, mitä kieli oikeastaan on. Tästä sekaannukset sitten alkavat. Ensin Lehtinen esittelee neuropsykologi Steven Pinkerin näkemyksen, jonka mukaan kielen käsitteellinen taso on ”ajattelun kieltä”, jolloin joutuisimme pohtimaan, miten puhuttu ja kirjoitettu kieli poikkeaa tästä ajattelun kielestä ja miksi sitä ylipäänsä sanotaan kieleksi.

Lehtinen kuittaa koko asian sillä, että eri asiat tarkoittavat ”eri asioita erilaisissa asiayhteyksissä”. Hän myös toteaa, että käsitteetkin ”venyvät ja muuttuvat yhdessä maailmaa koskevien uskomusten kanssa”, mikä jättää lukijan yhä syvemmän hämmennyksen valtaan ja tapailemaan kovaa pohjaa mutavellin alta. Esimerkkikään ei ihmeemmin valaise asiaa, sillä Lehtisen mukaan ”gps-paikannuslaitteita ei voi rakentaa eikä niiden toimintaa ymmärtää ilman Einsteinin teorian tarjoamaa käsitystä aika-avaruuden suhteellisuudesta”.

Lähetettyään näin terveiset ja haasteen autosuunnistajille Lehtinen siirtyy vihdoinkin Wittgensteiniin (joka

on saanut etunimekseen Ludvig eikä Ludwig). Wittgensteinin mukaan ”käsitteet ovat työkaluja, jotka ovat muovautuneet inhimillisissä käytännöissä palvelemaan tiettyjä tehtäviä, joita puolestaan määrittävät toimintaa ohjaavat tarkoituserät ja tarpeet”. Lehtinen siis luopuu ajattelun kielestä. Nyt käsitteet syntyvätkin käytössä. Kuuluisan vertauksen mukaan ”sanat ja käsitteet” (jotka nyt näyttävätkin olevan yhtä) ovat työkaluja.

Mikä siis on esimerkiksi kiven ja vasaran ero? Jos vasara on työkalu, jota käytetään naulojen hakkaamiseen, muuttuuko Lehtisen maasta ottama kivi vasaraksi, jos hän hakkaa sillä nauloja? Jos vasara menee rikki ja Lehtinen rikkoo sillä ikkunan, onko vasara menettänyt vasaramaisuutensa? Miksi sitten sanomme sitä rikki menneeksi vasaraksi?

Juttunsa lopuksi Lehtinen toteaa, että troijalaiset ”ottivat puuhevoson keskuuteensa silkkää turhamaista varomattomuuttaan”. Troijan puuhevonen oli kuitenkin lahja, josta kieltäytyminen oli epäsopevaa. Kenties Lehtisen mukaan helpot käsitteet siis ovat aikamme lahja? Siksi ei ehkä kannata ottaa kovin vakavasti sitäkään, ettei Lehtisen jutussa oikein selviä, mikä lopulta on ajattelun, sanojen, kielen ja käsitteiden ero ja yhteys. Ehkä helppoa ja sekavaa yhdistääkin juuri lahja? Eikä lahjasta sovi kieltäytyä.